

3. Ковальов В. Г. Концептуальні засади дослідження актів державного управління / В. Г. Ковальов // Вісник Академії митної служби України. Сер. : Державне управління. – 2009. – № 1. – С. 19–24.

4. Адміністративне право : підручник / Ю. П. Битяк (кер. авт. кол.), В. М. Гаращук, В. В. Богущкий та ін.; за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, В. В. Зуй. – Х. : Право, 2010. – 624 с

5. Административное право : учебник / Б. В. Россинский, Ю. Н. Стариков. – 4-е изд., пересмотр. и доп. – М. : Норма, 2009. – с.

6. Демократичні засади державного управління та адміністративне право : [монографія] / [Кол. авт.: Шемшученко Ю. С., Авер'янов В. Б., Андрійко О. Ф., Кресіна І. О., Нагребельний В. П. та ін.]; за заг. ред. В. Б. Авер'янова. – К. : Видавництво «Юридична думка», 2010. – 496 с.

І. М. Жуков¹

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН З РОЗРОБКИ РОДОВИЩ НАФТИ І ГАЗУ

Розвиток світового співтовариства, на сучасному етапі, характеризується певною ознакою, якою є наявність бурхливого процесу глобалізації. Інтеграційні процеси в праві України відображають процеси глобалізації та регіоналізації, які відбуваються в світі, та процес європеїзації усіх сторін економічного, політичного та соціального життя в Україні. Така потреба в однаковості підходів щодо змісту і форми національних правових систем пов'язана зі спільними економічними завданнями та інтересами між державами світу, зростанням транснаціональних інтересів людства [1. С.17].

Однією з головних умов забезпечення гармонійного розвитку України в умовах зростаючої глобалізації є питання доступу до енергетичних ресурсів і реалізація вираженої стратегії у енергетичній та пов'язаній з нею сферах з метою задоволення потреб національних споживачів енергоресурсів, зменшення енергетичної залежності країни, покращення умов міжнародного співробітництва в енергетичній сфері тощо. Формування ситуації в енергетичній сфері значною мірою пов'язано зі скороченням природних запасів вуглеводнів, погіршенням умов їхнього видо-

---

¹ Кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

бутку при постійно зростаючому попиту, та підвищенні екологічних вимог. Вирішення проблеми енергобезпеки України є складовою частиною забезпечення її політичної незалежності. Крім того, енергобезпека нашої держави тісно пов'язана з питаннями адаптації національного законодавства до європейських та міжнародних норм. Створення спільного правового простору для регулювання міжнародних відносин через гармонізацію правових приписів норм міжнародного права і національного законодавства є об'єктивною потребою і вимагає цілеспрямованої та скоординованої діяльності різних держав і міжнародних організацій [2. С.120].

Проблеми і перспективи наближення правової системи України до права ЄС та необхідність імплементації Україною міжнародних угод відзначали різні вітчизняні вчені, серед них: В. Г. Буткевич, М. В. Буроменський, А. С. Довгерт, О. В. Задорожний, В. І. Кисіль, Н. С. Кузнецова, Л. А. Луць., О. О. Мережко, В. Ф. Опришко, Ю. С. Шемшученко, та інші [3.С.35; 4.С.19–46; 5.С.23–50 ; 6.; 7.С.8–14]. Теоретичні аспекти використання природних ресурсів вивчали М.М. Бринчук, А. Г. Бобкова, А. П. Гетьман, О. І. Коморна Н.П. Медведева, О. А. Медведева) [8. С.246; 9.С.34–40; 10.С.411–418; 11.С.95–100; 12.С.12]. Але, сучасні питання енергетичної сфери, у тому числі надрокористування, саме у розрізі напрямків гармонізації законодавства України набувають особливої уваги.

Варто відзначити, що видобуток енергоносіїв вимагає масштабних капітальних вкладень які складно реалізувати лише за рахунок держави, тож важливим аспектом є ефективна державна інвестиційна політика. Однією з найважливіших складових такої політики є створення сприятливого інвестиційного клімату з метою залучення інвесторів. Важливість іноземного інвестування для України визначається гострим дефіцитом вітчизняних інвестиційних ресурсів, обмеженістю та недосконалістю механізмів інвестування. Впродовж багатьох років єдиною формою взаємовідносин держави із користувачами надрами було надання спеціальних дозволів (ліцензії). Навіть запровадження нової форми взаємовідносин між державою та інвестором на підставі угоди про розподіл продукції не сприяли вирішення проблеми стабільного правового регулювання.

Основні нормативні документи, які регламентують відносини з розробки родовищ нафти і газу, хоча і представлені у вигляді сучасних нормативно-правових актів, таких як Кодекс України «Про надра» [13], Закон України «Про нафту і газ» [14], Закон України «Про ринок при-

родного газу»[15]і Закон України «Про угоди про розподіл продукції»[16], але вони не передбачають сучасних норм та вимог до етапів геологічного вивчення надр, вимог до технологічних проектних документів, основних вимог до споруджування свердловин, техніки та технології видобутку вуглеводнів з урахуванням вимог раціонального використання надр для повного забезпечення безпеки населення, охорони навколишнього природного середовища, а також майна (будівель, споруд, і таке інше).Насьогодні процес розробки родовищ нафти та газу здійснюється на підставі застарілих «Правил розробки нафтових та газонафтових родовищ», які затверджені Міністерством нафтової промисловості СРСР 15 жовтня 1984 року №44 [17]та «Правил розробки газових и газоконденсатних родовищ», які затверджені Держгіртехнаглядом СРСР 6 квітня 1970 року [18].

В умовах обмеженості запасів та складних умов видобутку енергоресурсів на суходолі, питання розробки енергетичних ресурсів континентального шельфу має стратегічне значення. Світовий видобуток енергоресурсів все активніше переходить на морський та океанічний шельф. Сьогодні у світі на континентальному шельфі видобувається близько 40% вуглеводнів й далі ця цифра буде зростати (в Україні шельфовий видобуток не перевищує 3% від розвіданих запасів).

Сусідні з Україною чорноморські країни займаються активною розробкою шельфу із залученням іноземних інвестицій. Лідером у цій галузі є Туреччина, яка залучила американські компанії «Aramco» і «BP» до дорозвідки глибинних структур у західній і центральній частині Чорного моря. У травні 2009 року бразильська державна нафтова компанія «Petrobras» і турецька державна компанія «Turkiye Petrolleri Anonim Ortakligi» (ТРАО) підписали угоду, яка передбачає інвестиції в розвідку нафти на дні Чорного моря. Туреччина також заявила про укладення двох контрактів з «Chevron» і «Exxon Mobil». Румунія, Болгарія та Грузія залучили до розвідки свого шельфу інвестиції західних нафтокомпаній («Melrose Resources», «OMV», «Anadarko Petroleum Corporation», «JKX»). Австрійсько-румунська група «OMV-Petrom» уже інвестувала в розробку румунської частини шельфу 200 млн. дол. Російська Федерація та промислова група «Новоліпецький металургійний комбінат» у 2008 році вклали 40 млн. дол. у дорозвідку чотирьох блоків шельфу Азову та Тузло-Таманської ділянки.

Законодавство, яке регулює правовідносин у сфері пошуку, розвідки та видобутку нафти і газу на акваторіях, що перебувають під юрисдик-

цією України, включає в себе як міжнародно-правові акти, так і норми національного законодавства.

Норми міжнародного права встановлюють загальні принципи регулювання спеціальних правовідносин, а саме статус морських ділянок (та відповідних надр) і обсяг прав, які мають на ці ділянки (та відповідні надра) ті чи інші первинні суб'єкти міжнародного права. Основним міжнародно – правовим актом, який регулює режим континентального шельфу, є Конвенція ООН з морського права 1982р. [19] (далі – Конвенція 1982р.). Вона визначає структуру розподілу морських просторів, загальні принципи визначення приналежності тих чи інших його частин, а також порядок та можливості їх використання.

Другим елементом в регулюючому механізмі є національні норми, які в своїй основі базуються на нормах міжнародного права, обов'язкових для України. Основне їх призначення полягає у встановлення правового режиму використання надр, які належать до різних типів морських ділянок, а також конкретних способів їх використання. Як вже зазначалось, правове регулювання відносин у сфері розвідки та видобутку енергоносіїв, у тому числі і на українському шельфі, також регулюються Кодексом України «Про надра», Законом України «Про нафту і газ», Законом України «Про угоди про розподіл продукції», та відповідними актами Кабінету Міністрів України.

Кодекс України «Про надра» встановлює загальні принципи і режими використання надр. Саме на цьому рівні визначається не специфічні, а загальні умови використання надр, незалежно від режиму такого використання. До таких загальних положень можна віднести норми, що визначають суб'єктів, які можуть бути користувачами надр, їх права та обов'язки, види користування надрами, строки здійснення такого користування. Тут також визначаються основоположні принципи державного регулювання та нагляду за процесом використання надр, отримання плати та охорона надр.

Інша група нормативних актів, які відносяться до цього ж рівня, визначає можливість використання надр в окремих режимах, наприклад, в режимі угод про розподіл продукції, як це зазначається в статті 4 Закону України «Про угоди про розподіл продукції» («Закон Про УРП»).

Слід зазначити, що на рівні законів України не існує жодного спеціального документу щодо врегулювання зазначених загальних питань в ракурсі специфічних морських ділянок. Єдиним виключенням може служити регулювання виключної морської (економічної) зони, щодо якої

існує Закон України «Про виключну (морську) економічну зону України»[20] («Закон Про ВЕЗ»), але він неналежно регулює питання надр у виключній (морській) економічній зоні. Більше того, згадування про надра, які належать до цієї морської ділянки і містяться в статті 4, є за своєї природою декларативними і таким, що не визначають жодної специфіки, яка обумовлюється режимом виключної (морської) економічної зони України. Крім того, останній абзац статті 4 визначає, що суверенні права та юрисдикція України щодо морського дна виключної (морської) економічної зони і його надр реалізуються відповідно до Кодексу України про надра та законодавства України про континентальний шельф. Але, Закон Про ВЕЗ не згадує про міжнародні норми, зокрема Конвенцію про морське право і це може тлумачитися як невідповідність норм національного права міжнародним зобов'язанням України.

Також, варто вказати на значну недостатність врегулювання спеціального питання використання надр у виключній (морській) економічній зоні. Так, Кодекс України «Про надра» визначає лише напрямки розподілу коштів, які отримуються від користування надрами, розташованими на зазначених ділянках (статті 28, 30 і 31). В той же час законодавства про континентальний шельф, на яке також посилається Закон Про ВЕЗ, в Україні взагалі не існує. Крім того, дефініція континентального шельфу, яка згадується в п'яти кодифікованих актах, визначається Правилами промислового рибальства в басейні Чорного моря, що затверджені наказом Державного комітету рибного господарства України від 8 грудня 1998 р. № 164 [21], і не лише не враховує геологічні та географічні особливості Чорного моря, а й не відображає основні положення Конвенції 1982р.

Таким чином, очевидним є неналежне регулювання використання надр як на континентальному шельфі, так і у виключній (морській) економічній зоні, не лише в силу недостатності спеціального законодавства, але й з огляду на його неповноту.

Основними чинниками для інвестора, які визначають конкурентоспроможність шельфу, є його геологічні і маркетингові перспективи, рівень витрат, особливості організаційно-правового регулювання та особливості фіскального режиму. Організаційно-правовий та фіскальний режими регулюються державою, і конкурентоспроможність континентального шельфу має бути гарантована механізмами державного регулювання відносин на шельфі.

Організаційно-правове регулювання використання надр зводиться або до дозвільної (ліцензійної) або до договірної системи. В Україні

сьогодні створена подвійна система – і ліцензійна, і договірна. Як вже було зазначено, сучасне спеціальне законодавство про надрокористування в Україні представлене Кодексом «Про надра» та Законами України «Про угоди про розподіл продукції» і «Про нафту і газ». Але, норми цих законодавчих актів не розкривають особливості регулювання геологічного вивчення континентального шельфу, пошуку, розвідки та розробки мінеральних ресурсів. Не відрізняються великою змістовністю і підзаконні акти, які пов'язані з цією сферою, а саме: Порядок надання спеціальних дозволів на користування надрами, який затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 30 травня 2011р. №615 [22], постанова Кабінету Міністрів України від 22 грудня 2005р. №1263 «Про проведення конкурсу на укладення угоди про розподіл вуглеводнів, які видобуваються у межах Прикерченської ділянки надр континентального шельфу Чорного моря» [23] або розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2007р. №828-р «Про підписання Угоди між Кабінетом Міністрів України та компанією «Венкоінтернешнллімітед» про розподіл вуглеводнів, які видобуваються у межах Прикерченської ділянки надр континентального шельфу Чорного моря»[24] та ін.

Закон України «Про угоди про розподіл продукції» у статті 8 передбачає вимоги до угоди про розподіл продукції. Так, до істотних умов угоди Закон відносить порядок внесення рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин та покладає на інвестора обов'язки щодо прийняття (наймання) на роботу на території України працівників для зазначених в угоді потреб переважно з числа громадян України та для організації їх навчання в обсягах, передбачених угодою. Але, саме ці положення можуть викликати занепокоєння у інвестора не лише при укладанні та виконанні УРП, а й при розробці родовищ нафти і газу за дозвільною системою.

Фіскальні правовідносини, що відносяться до виключної компетенції держави, регулюються не лише договором між інвестором і державою. Особливістю УРП є заміна основної частини податків, платежів і зборів розподілом продукції. Причому, конкретні пропорції прибуткової продукції визначаються у кожному окремому договорі. Як раніше було зазначено, УРП повинна передбачати порядок внесення рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин. Тобто, УРП передбачає лише порядок, а не розмір самої рентної плати. Ставки самої рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин визначені ст.252 Податкового кодексу України [25]. У серпні

2014 року, прийняттям Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» від 28 грудня 2014 року № 71-VIII [26], Україна різко підвищила ставку плати на видобуток газу з 28% до 55% і на видобуток нафти з 39% до 45%. З одного боку, встановлення податків і зборів хоча і відноситься до виключної компетенції держави, але така фіскальна політика не повинна суперечити міжнародним зобов'язанням.

Так, з метою підвищення конкурентоспроможності європейської економіки та недопущення тиску з боку окремих постачальників, було ініційовано, нову енергетичну політику, правову основу якої склали Енергетична хартія [27] та Договір до Енергетичної хартії (ДЕХ) [28]. Завдяки цьому планувалося підвищити ефективність енергетичного ринку ЄС, зробити його більш прогнозованим, покращити якість обслуговування споживачів та знизити ціни. Енергетична хартія націлена на доступ до енергетичних ресурсів, ринків, лібералізацію торгівлі у сфері енергетики, стимулювання і захист інвестицій, посилення техніки безпеки, охорону навколишнього середовища, підготовку спеціалістів.

У зв'язку з цим необхідно зазначити, що стаття 10 ДЕХ містить як «парасолькове застереження» так і застереження про не погіршення умов, які зобов'язують Україну забезпечувати справедливий та рівний режим. Таким чином, підвищення рентної плати, виходячи з положень ДЕХ, може розглядаються як непряма експропріація інвестицій (стаття 21 (5) ДЕХ.), атакі дії України як дискримінаційні і такі, що суперечать положенням угод про сприяння та взаємний захист інвестицій, та бути підставою для розгляду спору у міжнародних арбітражах. Так, наприклад, JKX OIL & GAS PLC, POLTAVA GAS B. V. та «Полтавська газонафтова компанія» ініціювали арбітражний розгляд проти України в Арбітражному інституті Торгової палати Стокгольма (SCC) у рамках Енергетичної хартії (ДЕХ) і двосторонніх угод про захист інвестицій між Україною та Великобританією [29] і Нідерландами [30] із сумою позовних вимог понад 180 млн дол. США. У додаток до основного позову JKX ініціювала проведення надзвичайної процедури в рамках Додатку II до регламенту SCC. 14 лютого 2014 року Надзвичайний арбітр Рудольф Дольцер виніс попереднє рішення, де, з-поміж іншого, наказав застосовувати ставку рентної плати за видобуток нафти і газу на відповідних глибинах не більш ніж 28% (передбаченої Податковим кодексом України до 31 липня 2014 року) [31].

Різноманітним є регулювання і трудових відносин у сфері видобутку вуглеводнів, а тому вони також потребують удосконалення. Так, стаття 35 Закону України «Про угоди про розподіл продукції» підпорядковує національному законодавству регулювання трудових відносин при працевлаштуванні для потреб угоди про розподіл продукції. Зазначена умова відповідає концепції територіального характеру трудового права, яка відображена в Законі «Про міжнародне приватне право» [32], і передбачає застосування до трудових відносин права держави, у якій виконується робота, якщо інше не передбачено законом або міжнародним договором України (стаття 52 Закону). Територіальний характер визначає особливості прийому на роботу іноземців та осіб без громадянства. Відповідно до положень Закону України «Про зайнятість населення» [33] роботодавці мають право на використання праці іноземців та осіб без громадянства на умовах трудового договору лише за наявності виданого роботодавцю державною службою зайнятості дозволу на використання праці іноземців та осіб без громадянства, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Процедура видачі, продовження терміну дії та анулювання дозволів на використання праці іноземців та осіб без громадянства визначається Порядком, який затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 27 травня 2013р. №437 «Питання видачі, продовження дії та анулювання дозволу на застосування праці іноземців та осіб без громадянства» [34]. Спрощена процедура отримання дозволів на використання праці визначена ст.35 Закону України «Про угоди про розподіл продукції». Крім того, дія Порядку може поширюватись і на іноземців, які направлені іноземними суб'єктами господарювання в Україну для виконання певного обсягу робіт або надання послуг на основі договорів (контрактів), укладених між українськими та іноземними суб'єктами господарювання.

Необхідно відзначити, що колізійні норми щодо трудового права містяться у договорах про правову допомогу, та охоплюють як питання застосовного права, так і компетенції суду, зокрема це договори про правову допомогу з В'єтнамом, Республікою Молдова, Чеською Республікою, Республікою Польща, Латвійською Республікою, Республікою Македонія. Вищевказаний принцип *lex loci laboris* (закон місця роботи) є домінуючим в угодах про правову допомогу, хоча деякі угоди передбачають застосування «автономії волі» (*lex voluntatis*) як в обранні законодавства (договори з Чеською Республікою, Латвійською Республікою,

Республікою Македонія), так і при визначенні компетенції (договори з Республікою Молдова та Республікою Польща). Регламент ЄС № 593/2008 «Про право, застосовне до договірних зобов'язань» (Рим I) [35] наголошує на свободі вибору сторонами права, однак це не повинно мати своєї наслідком позбавлення найманого працівника захисту. Якщо сторони не реалізували автономію волі, договір регулюється правом держави, в якій працівник зазвичай працює, або право країни розташування бізнесу, в якому він задіяний, або принцип тісного зв'язку (ст.8).

Крім того, угоди про правову допомогу з Республікою Молдова [36] та Республікою Польща [37] передбачають можливість відступу від загального принципу *lex loci laboris* (закону місця роботи), якщо працівник виконує роботу на території іноземної країни на підставі трудових відносин, які пов'язують його з головним підприємством на території іншої країни. При таких обставинах регулювання трудових відносин підпорядковується законодавству місця знаходження головного підприємства і становлять під сумнів законність вимог Державної служби зайнятості щодо необхідності отримання дозволу на використання праці іноземців та осіб без громадянства.

Для залучення серйозних інвестицій у розробку родовищ нафти і газу необхідно створити сприятливий інвестиційний клімат, основою якого стане гармонійне та стабільне законодавство. Існуюча законодавча база, що регулює нафто- та газовидобувний ринок є недосконалою та негармонійною. Для удосконалення законодавства необхідно чітко врегулювати суспільні відносини у нафтовій, газовій та нафтопереробній промисловості під час геологічного вивчення надр та промислової розробки родовищ нафти та газу. Розробити заходи для заохочення інвестицій в нові технології, необхідні для нарощування видобутку з родовищ, які вже експлуатуються тривалий час. Вдосконалити договірний та фіскальний режими та запровадити схеми податкового стимулювання для інвестицій, пов'язаних з технологіями. Крім того, необхідно врегулювати причини, які призводять до розбіжностей між державою та інвестором, що знизить рівень потенційних позовів та зробить сприятливим інвестиційний клімат.

Література:

1. Білоусов Є. М. Право і глобалізація (місце правової системи України в контексті світової економічної інтеграції) С.17–22 / Правове забезпечення економічного суверенітету держави в умовах міжнародної інтеграції: Мате-

ріали Круглого столу (м. Донецьк, 23 листопада 2010 р.) / наук. ред. В. К. Мамутов; НАН України. Ін-т економіко-правових досліджень. – Донецьк: Вид-во «Ноулідж» (донецьке відділення), 2010. – 96 с.

2. Ратушний С. М. Деякі теоретичні питання гармонізації національно-го законодавства з міжнародно-правовими нормами / С. М. Ратушний // Правове регулювання економіки : зб. наук. праць / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана»; відп. ред. В. Ф. Опришко. – 2008. – № 8. – С. 119–130.

3. Буткевич В. Г. Міжнародне право. Основи теорії : підручник / В. Г. Буткевич, В. В. Мицик, О. В. Задорожній ; за ред. В. Г. Буткевича. – К. : Либідь, 2002. – 608 с.;

4. Буроменський М. В. Імплементация норм міжнародного права в конституційний правопорядок України // Юридичний журнал «Право України» С.19–46;

5. Європейські міждержавні правові системи та проблеми інтеграції з ними правової системи України (теоретичні аспекти) /Л. А. Луць. – К: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003.

6. Мережко О. О. Співвідношення міжнародного і національного права // О. О. Мережко // Юридичний журнал. – 2009. – № 2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.justinian.com.ua

7. Шемшученко Ю. С. Гармонізація законодавства України з міжнародним європейським правом // Європа, Японія, Україна: шляхи демократизації державно-правових систем. Матеріали Міжнародної наукової конференції 17–20 жовтня 2000 р. – К., 2000. – С. 8–14.

8. Бринчук М. М. Лицензионно-договорные основы природопользования и охраны окружающей среды // Экологическое право (право окружающей среды). – М.: Юристь, 2003. – 670с.

9. Бобкова А. Г. Право природокористування для рекреаційних цілей/ А. Г. Бобкова, проблеми правознавства та правоохоронної діяльності: зб.наук. праць. – 2000. – № 4. – С.34–40.

10. Медведєва Н. П. Поняття гірничої концесії: її юридична природа та особливості концесійних правовідносин / Н. П. Медведєва // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. – 2006. – № 34. – С. 411–418.

11. Соколова А. К. Правове регулювання екологічного стимулювання належного виконання еколого-правових договорів / Вісник АПН України. – 1998. – № 1(12). С. 95–100.

12. Медведєва О. А. Концесія, як правова форма використання державного майна у господарській діяльності недержавними суб'єктами: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец.12.00.04 / О. А. Медведєва. – Х., 2005.

13. Кодекс України «Про надра» від 27 липня 1994р. // Відомості Верховної Ради України, 1994, № 36 (06.09.94), ст.340.

14. Закон України «Про нафту і газ» від 12 липня 2001р. // Відомості Верховної Ради України, 2001, № 50 (14.12.2001), ст.262

15. Закон України «Про ринок природного газу» від 9 квітня 2015 року № 329-VIII // Відомості Верховної Ради України, 2015, № 27 (03.07.2015), ст.234.

16. Закон України «Про угоди про розподіл продукції» від 14 вересня 1999 р. // Відомості Верховної Ради України, 1999, № 44 (05.11.99), ст.391

17. «Правила розробки нафтових та газонафтових родовищ», які затверджені Міністерством нафтової промисловості СРСР 15 жовтня 1984 року № 44. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.geo.gov.ua/normativno-pravovi-akti-geolkontrol.html>

18. «Правилами розробки газових и газоконденсатних родовищ», які затверджені Держгіртехнаглядом СРСР 6 квітня 1970 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.geo.gov.ua/normativno-pravovi-akti-geolkontrol.html>

19. Конвенція ООН з морського права // Відомості Верховної Ради України, 1999, № 31 (06.08.99), ст.254.

20. Закон України «Про виключну (морську) економічну зону України» від 16 травня 1995р. // Відомості Верховної Ради України, 1995, № 21 (23.05.95), ст.152

21. Наказ Державного комітету рибного господарства України від 8 грудня 1998 року № 164 «Про затвердження Правил промислового рибальства в басейні Чорного моря» // Офіційний вісник України, 1999, № 10 (26.03.99), ст.403

22. Про затвердження Порядку надання спеціальних дозволів на користування надрами : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 травня 2011 р. № 615 // Офіц. вісн. України, 2011, № 45 (24.06.2011), ст.1832

23. Постанова Кабінету Міністрів України від 22 грудня 2005р. № 1263 // Офіц. вісн. України, 2005, № 52 (11.01.2006), ст.3306.

24. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2007р. № 828-р // Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА:ЗАКОН® – Київ: Ліга, 2014 – файл KR070828.LHT.

25. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI // Офіційний вісник України, 2010, №92 (10.12.2010)(частина 1), ст. 3248

26. Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» від 28 грудня 2014 року № 71-VIII // Офіційний вісник України, 2015, № 3 (16.01.2015), ст.46

27. Заключний документ Гаазької конференції з Європейської енергетичної хартії від 17.12.1991р. // Інформаційний бюлетень НКРЕ, 2004, 11, №11

28. Договір до Енергетичної хартії від 17.12.1994р. // Інформаційний бюлетень НКРЕ, 2004, 12, № 12

29. Угода між Урядом України та Урядом Сполученого Королівства Великобританії і Північної Ірландії про сприяння і взаємний захист інвестицій від 10.02.1993р. // Офіц. вісн. України, 2005, № 16 (06.05.2005), ст.890.

30. Угода про сприяння та взаємний захист інвестицій між Україною та Королівством Нідерландів від 14.07.94 р. // Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА:ЗАКОН® – Київ: Ліга, 2014 – файл MU94129U.LHT

31. Волков В., Данилейко В. Незвичайний арбітраж // Судовий вісник, 2015, № 7–8, С.18 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.integrites.com/web/uploads/SV_7-8_2015_10.pdf

32. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23 червня 2005 року № 2709-IV // Відом. Верхов. Ради України, 2005, № 32 (12.08.2005), ст.422

33. Про зайнятість населення : Закон України від 5 липня 2012 року № 5067-VI // Відом. Верхов. Ради України, 2013, № 24 (14.06.2013), ст.243

34. Постанова Кабінету Міністрів України від 27 травня 2013р. №437 Питання видачі, продовження дії та анулювання дозволу на застосування праці іноземців та осіб без громадянства // Офіц. вісн. України, 2013, №48 (05.07.2013), ст. 1722.

35. Регламент Європейського Парламенту та Ради (ЄС) №593/2008 від 17 червня 2008 року «Про право, що застосовується до договірних зобов'язань (Рим I)» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://instzak.rada.gov.ua/instzak/doccatalog/document?id=60402>

36. Договір між Україною і Республікою Молдова про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 13.12.93 р.// Офіційний вісник України, 2006, №47 (04.12.2006), ст.3171

37. Договір між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 24.05.93 р. // Офіційний вісник України, 2006, №47 (04.12.2006), ст. 3169.